

TUDOMÁNYOS ÉLET/ SCIENTIFIC LIFE

20 éve az Európai Unióban: Felzárkózás, területi politika és egyenlőtlenségek – Beszámoló a Magyar Regionális Tudományi Társaság XXII. vándorgyűléséről

20 years in the European Union: Catching up, territorial policy and inequalities – Report on the 22th Annual Meeting of the Hungarian Regional Science Association

HORECZKI RÉKA, MEZEI KATALIN, RÁCZ SZILÁRD

HORECZKI Réka: tudományos főmunkatárs, HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; horeczki.reka@krtk.hun-ren.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3131-681X>

MEZEI Katalin: tanszékvezető, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék; 9200 Mosonmagyaróvár, Vár tér 2.; mezei.katalin@sze.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7099-646X>

RÁCZ Szilárd: tudományos főmunkatárs, HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; racz.szilard@krtk.hun-ren.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9397-2620>

Réka HORECZKI: senior research fellow, Institute for Regional Studies, HUN-REN Centre for Economic and Regional Studies; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; horeczki.reka@krtk.hun-ren.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3131-681X>

Katalin MEZEI: head of department, associate professor, Department of Regional Science and Rural Development, Albert Kázmér Agricultural Faculty, Széchenyi István University; Vár tér 2., H-9200 Mosonmagyaróvár, Hungary; me-zei.katalin@sze.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7099-646X>

Szilárd RÁCZ: senior research fellow, Institute for Regional Studies, HUN-REN Centre for Economic and Regional Studies; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; racz.szilard@krtk.hun-ren.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9397-2620>

A Magyar Regionális Tudományi Társaság XXII. köz- és vándorgyűlése Szegeden, 200 fő részvételével került megrendezésre. A rendezvény házigazdája a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara (SZTE GTK) volt. Az idei rendezvény Magyarország 2004-es EU-csatlakozásának évfordulójához kapcsolódva a „20 éve az Európai Unióban: Felzárkózás, területi politika és egyenlőtlenségek” címet viselte. Három plenáris ülésre (ebből egy angol nyelven), egy kerekasztal-beszélgetésre és három idősávban összesen 24 szekciósülésre került sor. A két nap alatt 155 szekciósülés hangzott el 18 tematikus szekcióban, melyből három angol nyelven szerveződött. A hagyományokat megőrizve az első nap délelőttjén a társaság közgyűlése zajlott. Az elnöki beszámolóból a tagság megismerhette az MRTT előző évi tevékenységét, középtávú programját és jövőbeli terveit, míg a Számvizsgáló Bizottság jelentése a társaság pénzügyi helyze-

tét mutatta be. A közgyűlésen a jelen lévő tagság egyhangúlag szavazott a társaság nagydíjáról, a Regionális Tudományért Díj odaítéléséről.

A rendezvény központi témájaként az uniós csatlakozás és az azóta eltelt időszak főbb változásai kerültek meghatározásra. A konferencia fő helyszíne az SZTE József Attila Tanulmányi és Információs Központja volt, a szekciók közül kilenc az SZTE GTK épületében került megszervezésre. A csütörtök délelőtti plenáris előadások angol nyelven zajlottak három külföldi kutató közreműködésével. Simona Iammarino (Cagliari Egyetem, Közgazdaságtudományi és Üzleti Tanszék) előadásában egy új téma legfrissebb kutatási eredményeit ismertette: a kritikus fontosságú nyersanyagokról (critical raw materials) és az EU stratégiai autonómiájáról. Ezek azok a nyersanyagok, amelyek globális geopolitikai instabilitást is előidézhetnek hiányuk vagy túlzott termelésük révén. Az előadásban megismertettük a regionális tudomány ezen új részterületét, ami erőteljesen kapcsolódik a technológiai, digitalizációs, föld- és ásványtani, geopolitikai és tereptapasztalathoz. Az előadó rávilágított arra is, hogy a technológiai átmenetek megértéséhez szükséges a potenciális erőforráscsapidák feltárása, az erőforrás-kritikusság, a növekvő technológiai alapú monopolhatalom megtörése vagy éppen kivívása az EU számára. A földrajzi egyenlőtlenségek kiemelten jelentkezők ezen nyersanyagoknál, ezért mindenképpen indokolt a jövőben a makropolitikák összehangolása a globális célkitűzésekkel (és a helyspecifikus következményekkel), az intelligens szakosodási és belső kohéziós politikákkal, valamint a nyitott, befogadó és igazságos nemzetközi kapcsolatokkal.

A második előadó, Jiri Blazek (Prágai Károly Egyetem, Társadalomföldrajzi és Regionális Fejlesztési Tanszék) a regionális innovációs rendszerek tanulmányozásának legújabb hatásait mutatta be a regionális kormányzási formák és a regionális iparágak fejlődésére. Az előadó kiemelte, hogy a regionális fejlődés fő céljai és egyben mozgatórugói a regionális innovációs rendszerek, ezek megerősítése a bizalom, a társadalmi kötések és együttműködések révén elősegítheti a kapcsolódást, a fejlesztési eszközök innovációját.

A panel harmadik előadója Valentina Ivanić (Belgrádi Közgazdasági Intézet, Szerbia ERSA-tagozata) volt, aki az előző előadó gondolatmenetét folytatva a regionális fejlődés egy lehetséges útját, az intelligens szakosodást mutatta be Szerbia és a Balkán példáján. Az előadás végső üzenetként azt fogalmazta meg, hogy meg kell újítani mindazon együttműködések, amelyek elősegíthetik a tudományos és technológiai kooperációk előmozdítását Szerbia és Magyarország között, különleges hangsúllyal összpontosítva a regionális és területi fejlődésre.

A plenáris ülést követően tizenegy szekcióban, két helyszínen folytatódott a szakmai munka. Három szekció angol nyelven került megrendezésre, hat szekció több időszámban, mindkét napon helyet kapott. A Vas Zsófia (SZTE GTK) és Elekes Zoltán (KRTK KTI) szervezte „Innovation ecosystems: Building regional innovation hubs” egyike volt a legnépesebb szekcióknak, 14 előadást követhettünk figyelemmel. A Nagy Erika (KRTK RKI) és Molnár Ernő (Debreceni Egyetem) vezette szek-

ció célja a perifériás iparosodás kérdéskörének áttekintése volt európai, középkelet-európai és magyar nézőpontból. A Gál Zoltán (PTE), Sass Magdolna (KRTK VGI) és Zsibók Zsuzsanna (KRTK RKI) által szervezett ülés a külföldi működőtőkére alapozott fejlődés vizsgálatát tűzte ki célul. A KRTK Határkutató Csoportja a 146585. sz. OTKA-kutatás keretében Hajdú Zoltán (KRTK RKI) és Rácz Szilárd (KRTK RKI) elnökletével tartotta meg idén az “Államhatárok, integráció és területi politikák – Az Európai Unió bővítésének következményei” című, eredményeket összegző szekcióját. A történeti perspektívák elemzése Pénzes János (DE) és Demeter Gábor (BTK Történettudományi Intézet) szekciójában két idősávot ölelt fel. Molnár Tamás (Pannon Egyetem) és Dániel Zoltán András (Pannon Egyetem) “Területi egyenlőtlenségek különböző aspektusai” szekciójában több előadás reflektált a plenáris előadásokon elhangzottakra, a digitalizáció, versenyképesség, együttműködés voltak a fő kulcsszavak. Az elmúlt években már hagyományosan megrendezésre kerülő, a járványhelyzetet középpontba helyező szekciót idén is Kovács Sándor Zsolt (KRTK RKI) és Uzzoli Annamária (CSFK FKI) szervezte meg. Hasonló témában, a 146833. sz. OTKA-kutatás keretében szervezte szekcióját Jakobi Ákos (ELTE) és Igari András (HÉTFA Kutatóintézet), ahol az előadók számára a reziliencia és sérülékenység voltak a hívószavak. Az MRTT Faluszemináriumi Kutatóműhely több aktív résztvevője is bemutatta legújabb kutatási eredményeit a Nagyné Molnár Melinda (MATE) vezette, vidéki térfolyamatokat bemutató ülésen. A vidéki és periférikus térségek számos előadás fókuszát jelentették. Az elmúlt évtizedekben a társadalmi felzárkózásra fordított támogatások és tevékenységek igyekeztek megalapozni egy önálló ágazatot, amely a periféria társadalmát és települési közösségét, önkormányzatait helyezte fókuszba. A Szarvák Tibor (Debreceni Egyetem) vezette szekció e folyamat sikerét és hatásait elemezte.

Számos projekthez, illetve szervezethez kötődő szekciók szerveződtek, többek között az MTA RTB Területpolitikai Albizottsága is várta a jelentkezőket. Faragó László (KRTK RKI) és Filep Bálint (Széchenyi István Egyetem) szekciójában a hazai és uniós területi politikával, településfejlesztéssel kapcsolatos előadásokat hallgathattunk. Az MTA RTB Regionális Fenntarthatóság Albizottsága által Szlávik János (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem) szervezte szekcióban az előadások érintették a városi fenntarthatóságot, a kibocsátáscsökkentés és klímaadaptáció kérdéskörét, a városok sérülékenységét, a fenntartható energiaátmenet városi területeken jelentkező kihívásait. A Finta István (KRTK RKI) vezette tanácskozás az “Önkormányzati diplomácia a nemzetközi térben” című, a 146411. számú NKFIH-projekt keretében működő kutatócsoport eredményeit vitatta meg, lehetőséget teremtve a hasonló témában zajló hazai kutatások megismerésére. A konferencián a társadalmi és gazdasági folyamatok mellett az ökológiai, természeti karakter is minden évben helyet kap: “Tájkarakter” címmel Csorba Péter (Debreceni Egyetem) vezetésével az előadók egy országos kutatást mutattak be, ami az Agrárminisztérium által koordinált KEHOP-projekt keretében zajlott 2016 és 2022 között. Csösz Mónika (Lechner Nonprofit Kft.)

“Zöldinfrastruktúra” címmel megszervezett szekciója előadásai során megismerhetővé váltak a zöldinfrastruktúra-felmérés, -értékelés, -nyilvántartás és -fejlesztés aktuális kutatási eredményei, a terület- és településfejlesztési alkalmazás lehetőségei. A Farkas Zsuzsanna (Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium), Gyulai Tamás (Széchenyi István Egyetem) és Lukovics Miklós (SZTE GTK) vezette szekció előadói az okos és fenntartható városok egyes elemeire fókuszáltak, legyen szó innovációról, digitalizációról, gazdaságfejlesztésről vagy közszolgáltatásokról. A közlekedési kihívások megvitatása sem maradt el a konferencián, a Nagy Dávid (KRTK RKI), Lieszkovszky József Pál (BCE) és Bajor Tibor (KRTK RKI) vezette szekció a közlekedési infrastruktúra és a tömegközlekedés fejlesztésének és üzemeltetésének problémáira és azok alternatív megoldási lehetőségeire fókuszált, illetve a periférikus térségek közlekedésének, elérhetőségének területfejlesztési vonatkozásaira is kitért. Kiemelt kérdéskör a szuburbanizáció, a városi szétterülés, melynek társadalmi, gazdasági és környezeti hatásaira is koncentráltak a Vasárus Gábor (KRTK RKI) által szervezett szekció előadói, akik a települési és településrészi szintű differenciálódásokat átfogóan vizsgálták, beleértve a külterületeket is.

A második plenáris ülés Lengyel Imre professzor köszöntése köré szerveződött (aki 2024. november 11-én töltötte be 70. életévét). Az ünnepi ülés baráti köszöntőkkel kezdődött Szabó Gábor, az SZTE korábbi rektora, Nagy Benedek, az SZTE GTK dékánja, Pálné Kovács Ilona, az MRTT elnöke és Gál Zoltán, az MTA RTB elnöke részvételével. Ezt követően Vas Zsófia Lengyel Imre életútját mutatta be, a leglényegesebb mérföldköveket fotókkal illusztrálva. Az életutat szakmai ismérvek és publikációs teljesítmény alapján értékelve Lengyel Balázs ismertette a „LI70 hipotézist”. Ezt követően az ünnepelt tiszteletére készült „Lengyel Imre 70 – egy élet a tudomány útján” c. kötet került átadásra. A plenáris ülést Vida György (SZTE GTK), a 2023-as Kiváló Ifjú Regionalista díj nyertesének előadása zárta, aki a regionális fejlődési csapdák és a jövedelmi egyenlőtlenségek sajátosságait mutatta be Magyarországi példáján keresztül.

Az est további részében került sor a díjátadókra. Hetedik alkalommal került átadásra a legmagasabb elismerés, a Regionális Tudományért Díj, amelynek adományozásáról az elnökség javaslatára a közgyűlés dönt. A társaság tagjai a kitüntetéssel Szirmai Viktória (a HUN-REN TK Szociológiai Intézet kutatóprofesszora, az MTA RTB korábbi alelnöke, a City.hu Várostudományi Szemle alapító főszerkesztője) Széchenyi-díjas professzor asszonynak a regionális tudomány területén végzett kiemelkedő kutatói, oktatói és tudományszervezői tevékenységét ismerték el. A díjat Pálné Kovács Ilona elnök adta át, aki méltatásában kiemelte: külön öröm, hogy az MRTT legtekintélyesebb díját végre egy nő kapta, s éppen Szirmai Viktória, aki olyan „nőies”, emberközpontú szemléletet és tudós személyiséget képvisel, amilyenre nagy szükségünk van a rokon tudományterületek felé való nyitottságban és a hazai területi különbségek megértésében. Ezt követően két díszoklevél került átadásra: Forman Balázsnak

(a Neumann János Egyetem egyetemi docensének) és Kárpáti Józsefnek (az NJE Gazdaságtudományi Kar dékánjának) a 2024. évi kecskeméti RSAI Világkongresszus helyi szervező bizottsága (LOC) társelnökeinek, példaadó szakmai és közösségi aktivitásuk elismeréseképpen. Az idei Kiváló Ifjú Regionalista Díjat Czaller László, a BCE Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék egyetemi adjunktusa, a HUN-REN KRTK KTI tudományos munkatársa nyerte el a regionális tudomány művelésében elért értékes eredményei elismeréseképp. Végül az MTA RTB „Év Regionális Tudományi Publikációja” díja került átadásra, a nemzetközi kategóriában az elismerés Elekes Zoltán részére került odaítélésre.

Az MRTT 2023 novemberében megválasztott új elnökségének programjában szerepelt a szakpolitikával való együttműködés elmélyítése, amelynek első nyilvános eseményeként került sor pénteken délelőtt az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) megújításával kapcsolatos kerekasztalbeszélgetés megszervezésére “A funkcionális várostérségek szerepe és lehetőségei a település(hálózat)fejlesztésben” címmel, a Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) munkatársaival. A panelben két felvezető előadás hangzott el. Előbb Czene Zsolt mutatta be az OFTK tervezési folyamatát, kiemelve belőle a várostérségi vonatkozásokat. Ez a megoldás alapvetően a klasszikusnak tekinthető EU területi tipológiák (DEGURBA) és módszertan (Eurostat Urban Audit) felhasználásával a KSH által készített FUA lehatárolást finomítja a magyar térszerkezeti sajátosságok figyelembevételével. Majd Orbán Kristóf mutatott be egy alternatívát, amely valós térhasználati adatokból kiindulva határol le a várostérségi vonzásterületeket, illetve azok együtt kezelendő térség (EKT) szintű egybeszervezésére is javaslatot tesz. Utóbbi (EKT) alulról építkező megoldást jelent, amely hézag- és átfedésmentesen fedi le a teret, míg előbbi (FUA) a nagyobb egységek lehatárolására koncentrálnak, csak ez után, maradékelven kerül sor a kisebb egységek beazonosítására, ahol a hézagmentesség nem elvárás, ugyanakkor az egyéb fejlesztési tércategóriák együttes alkalmazása miatt ebben az alternatívában párhuzamosságok is fellelhetők.

Az előadások után a panel műhelyvitajelleget öltött, amelyben először a felkért hozzászólók ismertették észrevételeiket, majd a közönségből érkező kérdések mentén élénk eszmecsere alakult ki. A legfontosabb megállapítások a következők voltak: kiinduló kérdés, hogy miért nem működik jól a jelenlegi OFTK, miért nem tudja betölteni a funkcióját?! Vélhetően a két fő ok a túlméretezett terjedelem és a túl sok cél. Mindkettő kontraproduktív. Legyen rövidebb, de célirányosabb az új dokumentum! Nem kell mindent átmenteni az előzőből, pl. a csapágyvárosi koncepciót tükröző térkép a Budapest-központúságot égeti be a köztudatba, és bár ez földrajzi adottság, fejlesztéspolitikai szempontból nem szerencsés annak túldimenzionálása. A policentrikus városhálózatfejlesztés a vidéki térségek felemelése szempontjából sem elvetendő megoldás. Hasonlóan fontos a funkcionális várostérségek és/vagy várostérségi vonzásterületek lehatárolása során, hogy mire akarjuk használni őket?! Tervezési-fej-

lesztési egységeket akarunk definiálni, közigazgatási reformot készítünk vele elő, vagy csak a közszolgáltatások szervezéséhez szeretnénk felhasználni? Követő vagy proaktív koncepciót készítünk? Hiszen pusztán az elérhetőségi viszonyok pl. közlekedésfejlesztéssel is javíthatók. Mindenképpen fontos lenne a várostérségek szintezése, adekvát funkciók telepítése, amelyet az ágazati szakpolitikákkal egyeztetni kell, ráadásul a várható hatásukra vonatkozóan is érdemes lenne prognózist készíteni. Nem biztos, hogy mindezek figyelembevételével a térstruktúráról függetlenül meghatározhatók abszolút népességszámok az egyes várostérségi kategóriákhoz. Továbbá a térségi identitás növelése érdekében érdemes a besorolásról az érintetteket is megkérdezni, főleg, ha adminisztratív határt lépne át az új lehatárolás. Tudomásul kell venni azt is, hogy a vonzásterületek lehatárolása időben dinamikusan változik, azt megfelelő gyakorisággal célszerű lekövetni. A módszertant mindig a céloknak megfelelően kell megválasztani. Várostérségi vonzásterületi lehatárolás szempontjából a módszertan alapvetően jó, más mutatót nem érdemes használni (nem véletlen, hogy nagy átfedés mutatható ki a korábbi járási lehatárolás-vizsgálattal), de finomítani – a döntéshozói igényeknek megfelelően – lehet rajta (kiingázók figyelembevétele, főleg nagyvárosi léptékben, illetve a határon túlra napi szinten ingázók esetében, lokációs kvóciens bevezetése stb.). A tervezés kérdése nem megkerülhető a témában. A jelenlegi tervezési rendszer kusza, túl sok területi szinten zajlik tervezés érdemi munkamegosztás nélkül. A tervehierarchia átláthatatlan. A területi tervezés nem hatékony; a fejlesztési projektek és a tervek tartalma között nincs meg a szoros kapcsolat, a legtöbb esetben egyébként is hiányzik a komplex megközelítés, amit tovább tetéz például a területfejlesztési források permetező elvű elosztása, vagy az egyedi kormánydöntés alapján támogatott nagyprojektek, melyek közül egyik sem képes a rögzült területi egyenlőtlenségek oldására. A tervezéssel szorosan összefügg az intézményi struktúrák és az eszközrendszer kérdése is. A tervezőknek ugyanis tudniuk kell, hogy kik lesznek az intézményi szereplők, akikkel együtt kell működniük. Szerencsés, ha ez olyan szinte(ke)t takar, ahol legitim, választott képviselőket találunk. Pillanatnyilag sajnos nem érződik a harmónia a közigazgatás, a fejlesztéspolitika, a területi tervezés és a rendezés között, ráadásul a versenyképes járási program nem korrelál a bemutatott várostérségi kezdeményezésekkel.

A panelvita és a párhuzamosan futó szekciók után három plenáris előadás következett. Szokolai Zsolt (Európai Bizottság, Regionális és Városfejlesztési Főigazgatóság) a kohéziós politika eredményeit és kihívásait ismertette mind európai, mind magyarországi szintén. Az eredmények bemutatását sarokszámokkal és sikeres projektekkal, míg a jövőre vonatkozó elképzeléseket a Draghi-jelentéssel és helyi igényekhez, potenciálhoz igazodó fejlesztési stratégiákkal illusztrálta. Mayer Gábor területfejlesztési államtitkár képviselőként Farkas Zsuzsanna főosztályvezető (KTM Szakpolitikai Ko-

ordinációs Főosztály) mutatta be a minisztériumi álláspontot, az előadás fókusz-sza szintén a kihívások volt, amelyet megoldási lehetőségekkel demonstrált a hazai területfejlesztés elkövetkezendő éveire vonatkozóan. A harmadik előadó, Timár Judit (KRTK RKI) a társadalmi-térbeli egyenlőtlenségek 20 éves távlatát mutatta be több nemzetközi és hazai projekt eredményeinek segítségével.

A társaság 2025-ben Veszprémben, a Pannon Egyetemen rendezi vándorgyűlését.